

ЗМІСТ

Альона Гетьманчук	
Передмова. Останні романтики Європи	7
Мирослав Маринович	
Європа майбутнього та Україна в ній	18
Дмитро Кулеба	
Європа померла. Нехай живе Європа!	36
Світлана Пиркало	
Про перехрестя шляхів, реалізм і цінності	50
Олександр Щербя	
Битва за Європу. Битва за душу	65
Владика Борис (Гудзяк)	
Європа духа і добробуту	82
Оксана Пахльовська	
«Вкрадена Європа» і Україна: між новим Мюнхеном і Ялтою-2	93
Володимир Єрмоленко	
Байрон, Мазох, Гердер: європейські фантазії про Україну	124
Ярослав Грицак	
Зробімо Європу великою знову!	149
Віталій Портников	
Повернення: важке, суперечливе й необхідне	159
Микола Рябчук	
Європейці мимоволі	166

[>>> Купити книгу на сайті kniga.biz.ua >>>](http://kniga.biz.ua)

МИРОСЛАВ МАРИНОВИЧ

ЄВРОПА МАЙБУТНЬОГО ТА УКРАЇНА В НІЙ

Моє вихідне припущення — Європу очікує в майбутньому *розрив тяглості*. Вживаю саме цей вираз, щоб не сказати збаналізоване «зміна парадигми». Європа вирушила з пункту А, до якого вона вже ніколи не вернеться. Пункт Б поки що не проглядається. Тому й чинним залишається так зване «китайське» прокляття: «Щоб вам жити на зламі епох!».

Сьогодні висновок уже очевидний: пост-ялтинська система безпеки відходить у минуле. Конвульсії Росії означають спроби отримати друге життя як наддержаві. Що ж, підриваючи чинний *статус-кво*, Росія справді здобуває шанс перекроїти його на свою користь. Але, як це часто буває, могильником віджилого ладу стає той, хто хоче його порятувати (недавній приклад — Михайло Горбачов). Зламати чинний міжнародний порядок Путін уявляється, проте чи вдасться йому взяти участь у встановленні системи «Ялта-2» — питання відкрите. Йому здається, що так. Відповідь світу вариться у бойлері нинішніх турбулентностей.

Висновок про наближення моменту Х, який означатиме розрив тяглості, можна зробити на підставі багатьох логічних ланцюжків, з яких нижче ми розглянемо лише три.

ФАТУМ РЕЗОНАНСУ

У людській історії кожен занепад системи колективної безпеки означав війну, внаслідок якої змінювався *статус-кво*. Третю світову війну ми не помічаємо, бо живемо в постнуклеарну епоху.

Свого часу новим словом у військовій техніці вважалася нейтронна бомба. Вона залишала неушкодженими будинки й інфраструктуру, проте вражала людські тіла. Відтоді військова наука суттєво прогресувала, й головною зброєю нинішньої гібридної Третьої світової війни є *фейкова бомба*. Вона залишає неушкодженими не лише інфраструктуру, а й навіть людські тіла. Натомість вражає людські душі.

Це — зброя не лише масового ураження, а й глибокого проникнення. Вона руйнує ціннісну основу суспільства і його мораль. Скажімо, дезорієнтуючи людей фейковою інформацією, вона знищує міжлюдську і міжгрупову довіру. В результаті неможливою стає людська солідарність.

Реальну міру руйнування суспільного ладу важко оцінити, оскільки це руйнування невидиме. Певний час діє інерція і рятують демократичні інституції та усталені процедури. Проте корозія недовіри та спотвореного розуміння дій одне одного буде роз'їдати міжнародні стосунки й далі, аж поки в якусь мить десь не «заклинить».

Ілюзія впорядкованості світу ще триває, оскільки кожне чергове загострення кризи вдається якось нейтралізувати. Певний час на кожного божевільного Кім Чен Ін знаходиться свій стримувальний Сі Цзіньпін. Проте так буде не завжди, бо загострення не мусять завжди бути почерговими. Водночас усі силові лінії світової напруги можуть зійтися в одній точці, і тоді вистачить випадкового пострілу сербського студента в Сараєво, щоб світ обвалився.

WIN-LOSE VS WIN-WIN

Після Другої світової війни, витерши кривавий піт із чола, Західна Європа заходилася міняти принцип міжнародних стосунків із *win-lose* (виграшу за рахунок іншого) на *win-win* (спільного виграшу). Зіткнення національних егоїзмів мало поступитися міжнародній співпраці. І вона, співпраця, справді перетворила цей континент на Ельдорадо для всіх біженців.

Цього не сталося в СРСР / Росії. Для Росії принцип *win-lose* є архетипічним: Третій Рим і з'явився на світ задля протистояння з Римом Першим. Холодна війна прекрасно відповідала цій природі, а тому й вознесла СРСР у статус наддержави. «Співпраця» СРСР із Заходом у 1970–1980-х роках насправді означала використання західних технологій для нарощення спроможності країни протистояти США. Путінська Росія ні на йоту не відступила від одвічної «нульової суми», закамouflуваної під «суму позитивну», — і саме цього не вловлювали на Заході, наївно вважаючи, що «Росія демократизується». Падіння СРСР відкрило Східну Європу для переможного наступу принципу *win-win*. Діючи в рамках такого міжнародного порядку, Росії рано чи пізно довелося б зійти з міжнародної арени: епоха імперій закінчилася. Отже, ваванк із боку Росії був просто неминучий — або пан, або пропав».

Спершу видавалося, що порушника сучасного міжнародного порядку — путінську Росію — швидко поставлять на місце. Можливості для цього були — бракувало рішучості Заходу. Як слушно підмітив Джеймс Шерр, «ми [Захід] боїмося не лише російської потуги, але і своєї власної. Ми не бажаємо готувати поразку Росії без її згоди»¹.

Терпляче запрошування Росії до дії в стилі «*win-win*» нічого не дало. Путін мучиться «фантомними болями» і заспокоїться лише тоді, коли укладе з Заходом новий геополітичний контракт, по-новому розподіливши сфери впливу. Україна має належати йому — і крапка.

Як відомо, ввічливій людині важко виграти у хама. Захід звик грати за правилами — Росія ж грає самими правилами. Тому її розрахунок простий: здобувати успіх за успіхом, доки не вдасться ослабити Захід настільки, що той змушений буде піти на компроміс. Якщо ти не виграєш, то мусиш програти.

Стимування Путіна малоефективне. Росія відступає рівно настільки, наскільки це вигідно їй у ситуативному маневруванні. До того ж вона вже звикла, що Захід постійно пересуває свої остерезні «червоні лінії». Тому вона постійно провокуватиме і пресуватиме Захід, не звертаючи уваги на безпеку, бо ж це і є суть російського шантажу.

Зважитись на тимчасове відступлення від логіки «*win-win*» для Заходу довгий час було не під силу. По-перше, щодо Росії на Заході діє певне табу — даються взнаки поразки Наполеона і Гітлера. По-друге, стримувало побоювання, що зміна тактики Заходу на наступальну неминуче десь та викреше іскру, що означало б Третю світову війну.

Отже певний час настрої серед європейського й американського електоратів були такі, що задля власної безпеки вони такі пристали б на «нову Ялту». І чимало елементів отої нової Мюнхенської змови вже проглядалися у світовій політиці. Проте все змінила хімічна атака Кремля на Солсбері, що для Британії стало тим самим, чим для Америки була атака японців на Перл-Гарбор.

Саме це й дало змогу європейцям усвідомити: вони вже не мають чого побоюватися, що Третя світова війна почнеться, бо вона вже триває. Британський шок нагадав європейцям, що

¹ Алексей Кыфтан. Взгляд из Британии: Стратегия России и реакция Запада [Електронний ресурс] // URL: <http://www.udnnews.ua/politics/strategy-rossii-i-reaktsiya-zapada-16032016050100>.

принцип верховенства права передбачає покарання порушника правил. Так, саме по собі покарання — це відступлення від принципу *wil-wil*, але воно вимушене, бо співпраця з непокараним і нерозкаяним злочинцем обертається сприянням злочину. Тому ката, який стинав голову вбивці, ніколи в Європі не сприймали як порушника заповіді «Не убий!».

Сьогодні перед світом постала проблема: як загнущати і покарати спадкоємця другого з двох зачинників Другої світової війни, який не розкаявся за минуле, а навпаки — став зачинателем Третьої світової. Нинішні світові лідери могли би повторити відомі слова британського короля Георга VI, з якими він звернувся до свого народу 3 вересня 1939 року, пояснюючи, чому Британія вступає у війну:

«Нас змусили взяти участь у конфлікті, оскільки ми покликані... прийняти виклик того принципу, який у разі своєї перемоги буде фатальним для будь-якого цивілізованого порядку у світі».

ПОКАРАТИ ТРЕБА, АЛЕ ЧОМУСЬ НЕ ВДАЄТЬСЯ

Ситуація для Заходу була б значно сприятливішою, якби йому вдалося консолідувати впливову опозицію всередині самої Росії. Тоді можна було б спиратися на логіку «позитивної суми»: так, ми прагнемо поразки режиму Путіна, щоб перемогла Росія демократична, з якою ми й будемо співпрацювати. Паралель тут очевидна: поразка Гітлера обернулася перемогою німецького

народу, який і став конструктивним учасником повоєнного міжнародного ладу.

Проте реалізувати цю модель поки що також не вдається. І річ навіть не у слабкості російської опозиції. Власне, слабкою вона є саме тому, що звичні методи впливу на настрої населення не спрацьовують. В епоху повоєнного СРСР режимові треба було ставити потужні «глушилки», щоб не дати радянським людям почути правду. Сьогодні «глушилки» непотрібні — сурковська пропаганда підірвала саму здатність росіян розрізняти правду й брехню (ясна річ, я не маю на увазі продемократичну меншість).

Відтак Путіну успішно вдається представляти як «ворожі щодо Росії» будь-які, навіть найневинніші, спроби Заходу зберегти чинний міжнародний порядок. Західні політики лиш безпорадно спостерігають, як легко путінський режим обертає на свою користь їхні логічні кроки, консолідуючи російське населення довкола себе й мобілізуючи його готовність переносити економічні негаразди перед лицем уявної «агресії Заходу».

При цьому побіжно Путіну вдається ще й здобути собі симпатії серед традиційних антиамериканських кіл Європи як буцімто захисника християнських цінностей і чи не єдиного лідера, який «стримує апетити американців у Європі». Все це суттєво послаблює шанси консолідувати саму Європу.

Отже, ситуація виглядає майже патовою: *прямі зусилля підірвати силу путінського режиму, — хоч які справедливі з точки зору міжнародного права і людської справедливості, — його лише підсилюють*. Важко не зауважити, що це дуже нагадує дилему з давньоруських казок: ти програєш доти, доки не вийдеш з під дубової скриньки, в ній — голку, заховану в яйці, а в ній — Чахликову смерть. Тобто знайдеш фатальну для змія його слабкість.

¹ Переклад автора. В оригіналі: «We have been forced into a conflict, for we are called, with our allies, to meet the challenge of a principle which, if it were to prevail, would be fatal to any civilized order in the world» [Електронний ресурс] // URL: <https://www.awesomestories.com/asset/view/George-VI-King-s-Speech-September-3-1939>

Свого часу фортецю СРСР підточували і рейганівська «тверда рука», і неписані подальшого змагання із Заходом, і економічні негаразди всередині країни. Але остаточно «підірвався» режим на тому, що народ втратив віру у «світло в кінці тунелю». Без цієї віри втрачали сенс усі злигодні й усяка нужда. Відвертих дисидентів могло бути небагато, проте глибинний «вотум недовіря» в народі ставав щораз очевиднішим і всеохопним. Саме від цього млосно ставало кремлівському Чорноморові, саме в цьому відчував він наближення своєї смерті.

Отож заповітною «голкою» путінського режиму є отой «морський вузол», яким намертво зчеплені злочинні інтереси Кремля з глибинними інстинктами російського народу (про логіку Третього Риму, архетипічну для масової російської свідомості, ми вже згадували). Путін грає саме на цих глибинних реєстрах — тому їх і мають сягати зусилля цивілізованого світу.

Зразу після Майдану численні наші друзі на Заході (як і самі проєвропейські настроєні українці) покладали свої надії на те, що тим чинником, який внутрішньо ослабить російський режим, стане успішна демократична Україна. Що ж, це справді ключ до вирішення цього геополітичного вузла: така Україна справді була б серйозним ударом для путінського режиму. Проте кремлівська пропаганда встигла за кілька згаданих нами років нейтралізувати і цю слабеньку надію. В очах російського обивателя нинішня Україна вже є слуханим інструментом в руках Заходу, цілковито несамостійним і неспроможним, а тому будь-який успіх України сприймався б уже не як успіх східнослов'янської альтернативи до путінського режиму, а як успіх «хазяїна України» — Сполучених Штатів Америки.

Шанс України стати такою альтернативою підірвали сліпота українських скоробогатиків, безоглядна захланність корупціонерів і вічна переконаність хохла, що йому вдасться надурити

увесь світ. Певну частку відповідальності мав би взяти на себе і Захід, визнаючи інерцію своїх світоглядних установок і догматичність свого мислення. Проте мене не покидає відчуття, що все-таки це — радше наслідки, ніж причини. Ми все ще ставимо Україні хибні запитання, на які вона й відповідає хибно.

Спробуймо простежити, як можна було б подолати хибну інерцію.

ОСОБЛИВОСТІ СИСТЕМИ «КИЇВ–МОСКВА»

а) фатум і шанс ціннісного переполюсування

Упродовж більш ніж 350 літ Україна перебувала у складі імперської Росії, природа якої — бути головною антитезою до Заходу (справжня антитеза Заходу — Китай — у той час геополітично згас). Отож природну для себе логіку «win-lose» Росія силою нав'язувала й Україні. Натомість власна логіка України, успадкована від Київської Русі, є радикально іншою. Вона мислила себе як синтезу Сходу і Заходу, а принцип «win-win» став конститутивним для Київської землі як принцип взаємовигідного поєднання. Досить згадати улюблену мою літописну формулу давніх киян щодо православної й католицької віри: «І ту, і ту віру Бог дав».

Доки світ жив за логікою «я виграв — ти програв», Україна не мала геополітичних шансів: у резонансі зі світовими правилами перебувала Російська імперія. Проте як тільки світ почав освоюватися з логікою «позитивної суми», шанси помінялися місцями. Тому занепад Москви і піднесення Києва викликані не уявними прорахунками Михайла Горбачова чи «найбільшою катастрофою ХХ століття» — розпадом Радянського Союзу, а тим, що політичний уклад неминуче зазнавав трансформації відповідно до глибинних ціннісних змін.

ЗМІСТ

Передмова	5
Розділ 1. Звідки стільки нерівності?	10
Розділ 2. Народження ринкового суспільства	26
Розділ 3. Нерозривність боргу та прибутку	45
Розділ 4. Чорна магія банків	55
Розділ 5. Два ринки Едіпа	77
Розділ 6. Одержимі машини	91
Розділ 7. Небезпечні фантазії про аполітичні гроші	113
Розділ 8. Дурні віруси?	137
Післямова	153

[>>> Купить книгу на сайті kniga.biz.ua >>>](http://kniga.biz.ua)